

Нічний привид

Тимофій Бордуляк

Раз в однім товаристві зайшла бесіда про духи і привиди... Вийшли наверх різні гадки про се питанє, рівно як і дались чути різні оповідання й пригоди, дотикаючі тої матерії... Для мене була цікава пригода, яку при тій нагоді оповів отець декан Н., поважний патріот і народолюбець.

- Річ діялась, - почав він, - в оден з тих завсігди для русинів пам'ятних років, в котрих відбуваються вибори чи то до сойму, чи до ради державної... Вибори мали відбутись перед жнивами, і вже заздалегідь об'явився в цілім краю незвичайний рух: різні сторонництва підготовляли для себе терен, зав'язувалися передвиборчі комітети, друкувалися в часописах відозви, накликування до мас народних, остереження і т. д.

І наш, звичайно, спокійний та в блаженній дрімоті погружений глухий кут не лишився позаду. Наш глухий кут оживився і, може, навіть більше, як де-небудь інде, виступили у нас ворожо і завзято проти себе противні партії.

Ми, русини, хотіли dokonче переперти свого посла, і треба признати, що в тих наших змаганнях ми поступали досить солідарно. Ми зав'язали свій комітет, з'їздилися, радились, переписувалися з центральним комітетом, і, кінець кінцем, мене, раба Божого, поставив руський загальний кандидатом на посла... Господи Боже! Я цілком не бажав собі тої честі, однак коли голос загалу вложив на мене той обов'язок, так годі було его не приймати...

Я був перший раз в життю кандидатом на посла і пізнав, що се річ не конче вигідна, особливо для чоловіка в старшій віці, для чоловіка, що любить спокій і хатню тишину, що своє жите уложив у певні правила, від котрих ему нараз приходитьсь відступити. Однак тут ходило о *bonum publicum*[100] і, отже, треба було зірвати і з найлюбішими привичками, треба бути все в руху і, щоб так сказати, "стояти на колесницях". І я стояв на колесницях: мене взивали в різні сторони, і я їздив, ставав перед правиборцями, твердив своє "вірую"... З другої сторони, часто навідувались до мене люде як з інтелігенції, так і з селян з різними питаннями, з різними просьбами, мовби я був уже справдішнім послом. Переписка моя збільшилася: щодня приходили до мене цілі купи листів, і я мусив не раз до пізньої ночі сидіти, щоби їх перечитати, щоби на них відповісти... Одним словом, я діяв і, як мені здавалось, совістно виповняв обов'язок кандидата на посла...

Але наші противники також не спали. Правда, їх кандидат сидів собі спокійно в своїй палаті, та зате ціла громада різних покликаних і непокликаних агітаторів працювала замість него: підносили в газетах его горожанські чесноти і здібності, різні людці вештались по селах, шептали і цілувались з правиборцями, запивали могорич і т. д.

Знайшовся хтось, що почав ширити про мене різні ложні вісті, приписувати мені різні блуди і прикмети, не лицюючи з гідністю посла... Ба що більше! Почали до мене

приходити безіменні листи, в котрих якийсь добросердечний чоловік з повітового міста старався мене наклонити до того, щоб я зрезигнував з кандидатури...

"Ваше Преподобіє! – писав до мене безіменний кореспондент. – Плюньте на ту кандидатуру, бо она не годиться з Вашою повагою і честію. Сидіть собі спокійно та відправляйте служби Божі, а політику лишіть тим, що до неї покликані так уродженням, як і суспільним положенням. Тут про Вас багато говорять і, на жаль, виходять наверх такі речі, що можуть Вам багато пошкодити, коли Ви далі будете упиратись про своїй кандидатурі... Та о тім напишу другим разом. Уважайте на себе, щоб Ви не перестудилися... Ваш щирий друг"...

Трохи пізніше знов прийшов до мене лист, писаний тою самою рукою.

Мій щирий друг писав:

"Ксенже (sic)! Коли маєте які компрометуючі письма, то спаліть всьо сей час, а попіл розвійте на вітрі. В сих днях має до Вас упасти несподівано ревізія. Якийсь підлий донощик доніс о всіх Ваших махінаціях, так що від якогось часу Ви фігуруєте в очах миродайних властей, як Наумович № 2.[101] Ваш дім має щоночі кишіти від різних (може, й заграничних) агітаторів, а хлопці з найдальших сторін нашого повіту йдуть до Вас, як по свячену воду, кожда пошта приносить Вам цілу торбу різних письм і листів... Ваш дім має бути осередком, з котрого розходяться по цілім повіті, ба навіть поза границі повіту різні, небажані вгорі агітації. Так доніс на Вас підлий донощик, а я ще раз остерігаю Вас, що кожної хвилі грозить Вам ревізія. Сожалію над Вами"...

Ті безіменні листи цілком не збили мене з пантелику. Я пізнав з них лише, що я комусь заважаю, що хтось в підступний спосіб хоче мене, старого, настрашити або, може, спроваджуючи на мене ревізію, збездістити мене в очах загалу... Признаюсь, що ті інтриги мене гнівали і додавали мені ще більше охоти й запалу до праці в моїх кандидатських справах. Щодо загроженої ревізії, то я уважав її за байку, а з другої сторони, судячи після завзятости моїх противників, можна було припускати, що вони і на той спосіб готові здобутися, що хтось легко приставить мені стільця, і коли дотична власть схоче повірити подібним сплетням, то і о ревізію недорогого... Та я був чистий і нітрошки не боявся ревізії, хоч і як неприємною річчю мусить бути она для чоловіка. Протівно, я бавився тою мислію, що ось-то я в данім разі буду тріумфувати! З яким сожалінем буду я дивитись на тих панків, що, мов яструбки, спадуть на мій дім і будуть мене невинно турбувати... Як они опісля будуть мене перепрошувати!.. Не гнівайтесь, мовляв, Ваше Преподобіє! Ми тому не винні... нам казали, а наш обов'язок слухати і т. д.

Однак моя фантазія сказалась даремною. Ревізії у мене не було, але прецінь зайшло щось, що набавило мене чимало страху. Вправді той страх був лише хвилевий, але він дав мені пізніше багато до думання, особливо коли я при виборах перепав[102] великою більшістю голосів...

А річ була ось яка.

Одного вечора я положився о десятій годині спати. Загасив лампу столову, а засвітив, як се у мене завсігди в звичаю, маленьку лампадку, нічну, оливну, котрої

тускле світло розливалось по підлозі, по стіні, по вікнах... Положився я спати – і заснув. Спав я точнісінько дві години, бо коли збудився по першій сні і глянув на маленький кишеньковий годинник, що чикав на столику мені в головах, була якраз дванадцята година. Я наставив уші і став прислуховуватися. Мій великий столовий годинник стояв тихо, не чалапав, як се его звичаєм, повільно, флегматичне, приємно... Я пригадав собі, що забув его накрутити. Отже, встаю з ліжка і йду попри вікно до комоди, на котрій стояв згаданий годинник. Мимовільно глянув я у вікно – і замер зі страху! У вікно заглядало якесь страховище, вусате, пелехате, з червоними, як грань, лицями, з розтвореним ротом, з котрого виднілись два ряди здорових білих зубів, а очі з-під наїжених брів з найбільшим, бачилось, напруженем слідять, що дієся в кімнаті... де що лежить... По обох сторонах голови опирались о шиби дві руки зі стисненими до купи пальцями. Цілий той писок видавався мені якимсь квадратним, величезним, непевним... Може, в п'ять секунд предмет мого страху відділився від вікна і щез.

Коли б навіть серед білого дня хтось чужий встромив лице ненадійно у вікно, то, я думаю, що для хатнього чоловіка була б се річ не конче приємна. Ну, а серед ночі для чоловіка, що збудився зі сну, увидіти у вікні незнайоме лице (та ще яке лице!) – то вже таки категорично річ немила, хоча би той чоловік був і як сильних нервів... Признаюся – я перелякався так, що навіть не міг крикнути. Я присів на кріслі, випив склянку зимної води – і прийшов до себе.

Перша думка була у мене: "Хто б се міг бути? Чи се, може, мара, нічний привид? Однак я нічого подібного до сего часу не видів... Злодій? Розбійник? Нічний напад?... Можлива річ! Я вдовець, бездітний – міг би хто думати: багатий, маю гроші, ну, і о напад недорогого... А може, злодії прийшли красти коні?"... Я перейшовся два рази по кімнаті.

Коло ліжка в головах стояла у мене шабля, стара, предковична, козацька... Ще прадід мій викопав її, коли орав під гречку давнє побойовище, і відтак она стала переходити у нас з рук до рук. Я глянув на неї, і відвага вступила в мене. В одну мить я взувся, одягнувся в капоту, взяв шаблю в руку (пам'ятаю, як мені при тім прийшла до голови думка: "Ну, не послужила ти мені, сестрице, до сего часу, але вже нині зробиш прислугу!!!") і вибіг надвір. Надворі тихо, хоч мак сій. Тепла літня ніч, місяць був вповні, по небу тягнули пошарпані хмари, з-межи котрих мигтіли зорі... довкола всьо видно. Я підійшов до дверей стайні: коні хрупають сіно, і чути виразно, як парубок рівно сопе, спить блаженним сном. Нічого не видно, не чути. Що ж се могло б бути?

Я вийшов на улицу. Улиця іде повз моє обійсте, проста, як стріла. Виходить з села і йде в поле та аж ген далеко звертаєся набік. Я став довкола розглядатися, став прислуховуватися, та й тут всьо спокійно, тихо... Однак по довшім напруженю зору доглядів я, може, на тисячу кроків від мене якусь чорну постать, що рухалась серед дороги в стороні від поля... "Се мусить бути скотина або чоловік!" подумав я. Місяць якраз вийшов з-за хмари і кинув цілий сніп світла на туманіючу серед дороги постать. При тім я увидів виразно зачерки чоловіка, я увидів, як у него на голові щось замигтіло, мов іскри, і як від одного плеча назукіс стирчала ясна, блискуча стріла... Се когутячі

пера... се багнет... се шандар... Ось оно як! Мені нараз роз'яснилося в голові. Се шандар був у мене під вікном, і він-то набавив мене такого страху. Я все ще стояв на улиці і дивився вдаль, – багнет все ще блищав до місяця, а людська постать все ще рухалась, все меншала, вкінці зникла. Місяць зайшов за кляпоть чорної хмари, і нараз покрила дорогу густа темнота. Я обернувся і повільним кроком пустився додому... Втім взялися звідкись два вартівники.

– Хто то? – крикнули оба разом за плечима.

– Я!

– Що за я?

В одну мить вхопив мене обіруч один хлопище, а другий став приглядатись мені в лице.

– Таж се єгомость! – кликнув той, що приглядався. – Що робите, єгомость, о сій порі на улиці?

Другий зараз мене пустив і став перепрошати за свою "нег'речність", а оба при тім з почестію звернули свої очі на мою закривлену шаблюку.

– Чекайте-но, хлопці! – обізвався я. – Чи не переходив тут хто улицею? У мене хтось вештався по подвір'ю і заглядав у вікно.

– Нікого ми не виділи. Ми стояли он там під липами коло церкви, то якби хто йшов був улицею, були б ми певно виділи.

– А шандара ви нині нігде не здібали? – спитав я таким тоном, начеб я хотів той випадок замельдувати зараз до жандармерії.

– Ні! Шандар був вчора в нашім селі, а нині Бог знає, де він обертається...

Парубки мали охоту побалакати зі мною ще довгенько, они впадали на різні здогади і давали різні ради, – оден навіть замітив, чи не слід би задзвонити "на г'валт", але мені зачинало бути холодно, і я вернув до себе до хати та ліг назад на давнє місце в постелі.

Знов вузол! І як тут єго розв'язати? Вартівники не мали причини брехати переді мною. І що ж се могло бути? Знов приходили мені до голови нічні привиди, страхи, мари... Довго я не міг заснути і думав сяк і так... Ба коби я не був видів на дорозі людської постаті з когутячими перами і з полискуючим до місяця багнетом, то, певно, був би я рішився за привидом... А так – я позістав-таки в тім сильнім пересвідченню, що то був шандар, хоч я й не міг собі ніяк в'яснити: як він міг перейти улицею так, що вартівники, котрі стояли на тій самій улиці, єго не виділи або бодай не почули єго кроків... Та се вже єго річ... Що він був у селі день перед тим, се, по моїй думці, нічого не значило. Той сам або другий міг прийти на другу ніч знов... Але чого він заглядав у моє вікно? Чи він мав такий наказ, чи зробив се з власної волі, зваблений світлом, що пробивалося крізь моє вікно! Бог єго знає! В тім часі, коли про мою особу, як писав мій безіменний "приятель" з повітового міста, так багато говорили, могло різно бути... Відтак я й забув про сю пригоду.

Тую лиш зміну зробив я у себе, що зараз від другої ночі ніколи не забув я заслонювати вікна моєї кімнати і то грубими занавісами, ну – і роздобув собі песика та

й вигодував его на великого і лютого пса, котрий тепер все гавкає на моїм подвір'ю – і коли б який непрошений нічний гість набрав охоти зайти на моє обійстя, то мій Брись зараз дав би мені о тім знати.

* * *